

Heikki Luostarinen (toim.)

# PUHEENVUOROJA TOIMITTAJAKOULUTUKSESTA

Tampereen yliopisto  
Tiedotusopin laitos  
University of Tampere  
Department of Journalism and Mass Communication

Sarja C 14/1991

## TOIMITTAJAKOULUTUKSEN SUURI LINJA

### Kaarle Nordenstreng

Keväällä 1989 pidettiin Tampereen yliopistossa seminaaria toimittajakoulutuksen menneestä ja tulevasta. Paikalla olivat alan oppilaitokset ja työmarkkinajärjestöt, joista huokui melkoinen tyytyväisyys, vaikka korjaamisen paikkojakin osoitettiin.

Kaiken kaikkiaan seminaarissa vallitsi konsensus: koulutuseologiana on oltava sivistys, luovuus ja kriittisyys - ammattiteknikan ja sen jatkuvan uudistamisen rinnalla. Ja ennen kaikkea: toimittajia on koulutettava korkeakoulutasolla, niin perus- kuin täydennyskoulutuksessa. Eikä nykytilanne ole enää kaukana siitä, minkä journalistien koulutustarvettoimikunta asetti tavoitteeksi vuoteen 2000 mennessä: puolet alalle rekrytoitavista on tuotettava journalistiikan korkeakouluväylillä. Tampereen sisäänottohan on jo toista sataa (toimittajatutkinto 35, tiedekunnan pääaineilijat 45 ja sivuaineilijat 20-30), Jyväskylän parikolmekymmentä ja Svenska social- och kommunalhögskolanin vajaan kaksikymmentä. Kaikkiaan siis valtakunnallinen sisäänotto on yli puolitoistasataa, mikä on lähes puolet siitä uusien toimittajien määrästä joka eri välineisiin vuosittain keskimäärin pestataan.

Tämä toimittajakoulutuksen näky Tampereen Kalevantiellä on valovuoden päässä siitä, mitä näemme Helsingin Bulevardilla anno domini 1953. Suomen Kulttuurirahaston tiloihin on koontunut toimikunta edistämään sanoma- ja aikakauslehdentoimittajien jatkokoulutusta. Isäntänä on Lauri A. Puntila, joka valistuneena valtiotieteilijänä oli vakuuttunut lehdistön kasvavasta merkityksestä ja toimittajakoulutuksen tarpeesta niin alalla olevia ammatillaisia kuin yhteiskunnan eri portailla toimivia kirjoittajia ajatellen. Pöydän ääressä ovat sanoma- ja aikakauslehdistön liitot niin työntekijä- kuin työnantajapuolelta; SAL:ia edustaa puheenjohtaja Osmo Mäkeläinen. Kulttuurirahasto oli tukenut toimittajien kursseja SSL:n ja SAL:in kautta jo 1940-luvun puolivälistä lähtien, mutta nyt ollaan liikkeellä pysyvän järjestelmän aikaansaamiseksi. Syntyy suunnitelma yhden ja

kahden viikon täydennyskoulutuskurssien järjestämiseksi; kursiohjelmien teossa ahkeroi Erkki Salonen. Suunnitelmaa ei kuitenkaan saada toteutetuksi, koska sanomalehdenkustantajat vetäytyvät hankkeesta todeten ettei ole realistista irroittaa toimittajia koulutukseen niin pitkäksi ajaksi kuin peräti viikoksi tai jopa kahdeksi. Aikakauslehdenkustantajat olivat kyllä pysyneet SAL:n rinnalla hankkeessa mukana, mutta lehtikentän pääosa repesi ja hanke tyypistyi pienimuotoisiksi ja harvatahtisiksi kurseiksi.

Kustantajat eivät näköjään olleet erityisen kiinnostuneita koulutuksesta; vallalla oli tuo vanhakantainen käsitys että toimittajaksi synnyttään ja tullaan pitkän linjan kautta. Sen ajan Erkkohan tunnetusti tiesi aina löytävänsä uutta väkeä Ludviginkadulta. Mikä valovuosi tämän päivän Erkkoon, joka ei ainoastaan vaadi vankkaa koulutusta vaan uutta ja sytyttävämpää koulutusta!

Mutta silloin miespolvi sitten L.A. Puntila jatkoi asiansa ajamista siellä missä seinää ei ollut vastassa; noina aikoina yliopistolla alkoivat avustajakurssit. Osmo Mäkeläinen puolestaan suuntautui kansainvälisesti osallistuen Puntilan järjestämällä matkarahoilla Unescon koulutuskokouksiin ja tiedotustutkijoiden maailmanjärjestön toimintaan. Hän oli miehemme Pariisissa ja Strassbourgissa jo 1950-luvulla.

Noina vuosina Yhteiskunnallinen Korkeakoulu - jossa toimittajakoulutus oli alkanut jo 1920 luvulla - oli jotenkin syrjässä, vaikka sen piiristä oli 1950-luvun loppuun mennessä valmistunut satakunta toimittajaa joko sosionomeina tai maistereina. YKK:ssa tehty pohjatyö, mm. sinne luotu Pohjoismaiden laajin lehdistöopin kirjasto, oli kuitenkin ratkaisevan tärkeä kun yhteiskunta kypsyi vihdoon 1960-luvulla näkemään toimittajakoulutuksen sekä hyväksyttävänä että välttämättömänä osana korkeakoulutuksen järjestelmää.

On sinänsä kiinnostava kysymys, miten tuo kypsyminen tarkasti ottaen tapahtui ja mikä oli ammattijärjestöjen rooli tuossa murroksessa. Olennaista tuossa murroksessa on journalismin käsittäminen paitsi käsityöläisammattina ja politiikan lieveilmiönä myös ja erityisesti omana erikoisalanaan, ammattina sanan vaativassa mielessä, professiona joka edellyttää profes-

sionalismia. Vaikka tämä ajattelu löi itsensä läpi meillä vasta 1960-luvulla, sen idut juontuvat pitkälle sotia edeltävään aikaan. Mannermaalla sen ensimmäisiä tukikohtia oli vuonna 1916 Leipzigin yliopistoon perustettu sanomalehtiopin instituutti, jonka toiminta-ajatus lähti siitä, että sanomalehdentoimittaja on ammatti siinä kuin pappi, lakimies, opettaja ja lääkärikin.

Valtameren takana sama ajattelutapa johti Kansasin maatalousyliopiston teollisen journalismin professorin luonnostelemaan järjestelmään, jossa alalle tultaisiin lakisääteisen tutkinnon kautta ja jossa alalla olevien tuli kuulua ammattijärjestöön - näin taattaisiin sekä etiikan että palkkauksen taso ja voitaisiin lisäksi eliminoida "yksi lehdistön epätoivottavimmista ilmiöistä, nimittäin toimituskontrollin oleminen sellaisten miesten käsissä joilla ei ole minkäänlaista ammatillista koulutusta tai kokemusta ja jotka pitävät journalismia pelkkänä liiketoimintana". Näin siis Keski-Lännessä 1920-luvulla.

Ajatus journalistien lisensoinnista ja suljetusta ammattikunnasta - closed shopista - ei todellakaan ole sodanjälkeisen ammattiyhdistystoiminnan tuote, vaan sotia edeltävän idealistisen professionalismien hedelmä. Ajatusta ovat sittemmin ajaneet sekä kouluttajat että ay-väki - kumpikin omista syistään mutta samaan lopputulokseen tähdäten. Tosin päämäärää jouduttiin matkan varrella tarkistamaan, kun kävi ilmeiseksi, että journalismista ei milloinkaan voi tulla samalla tavalla suljettua ammattia kuin tuomarien ja lääkärien virallisin muodoin säännellyt ammatit. Silti profession tunnusmerkit säilyivät - ei vähiten vaatimus korkeatasoisesta ammattikoulutuksesta ja sen varaan rakentuvasta ammattietiikasta.

Juuri etiikka on professionalismien ydinkysymys - etiikka laajasti ymmärrettynä, ammatin perusarvot ja koko normatiivinen kenttä mukaan lukien. Ei olekaan sattuma, että saksalaisen sanomalehtiopin esi-isät - nimet sellaiset kuin Max Weber - painottivat nimenomaan journalistin yhteiskunnallista vastuuta ja että siteerattu Kansasin teksti on peräisin teoksesta nimeltä "Ethics of Journalism" (tämä Nelson Crawfordin opus vuodelta 1924 lienee ensimmäinen journalismietiikan oppikirja USA:ssa).

Takavuosina etiikka oli poissa muodista - sitä kuljettiin mukana pakkopullan tavoin - mutta 1980-luvulla alkoi journalis-

tietikan renessanssin aika. Erityisesti USA:ssa ilmestyy aiheesta yhä uusia kirjoja ja mediaetiikalle on omistettu jo oma tieteellinen aikakauslehtikin. Neuvostoliitossa taas on vastikään julkaistu omaan journalistien ammattieettinen säännöstö - laatuun ensimmäinen. Siis samaan aikaan kun uusi tekniikka painaa päälle käsityötaitojen puolella, suuntautuu alan opetus ja tutkimus journalismin sisältöä ohjaavien arvojen puolelle.

Jos minun pitäisi luonnehtia toimittajakoulutuksen suurta linjaa kolmella keskeisellä tunnuspiirteellä, olisi yksi niistä journalistietiikka. Toinen olisi tutkimus, tiedotusopin teoria ja erityisesti journalismin tutkimus. Journalismin suuri linja ammentaa aina tutkimuksesta - suoraan tai epäsuorasti, tai tietoisesti tai tiedostamatta. Luontevin ja kestävin koulutusjärjestelmä on tutkimuksen ja opetuksen yhteys, mitä tyypillisimmillään edustaa yliopisto, universitas.

Eikä tutkimukselta pidä odottaa vain välittömästi hyödynnettävää käyttötietoa, vaan myös ja nimenomaan ajattelun yleisiä välineitä, käsitteitä ja viitekehyksiä. Kari Kivelä muistutti Tampereen seminaarissa, miten piilaakson suurimmat sovellutukset syntyivät mahdollisimman epäkäytännöllisestä ja vapaasta perustutkimuksesta. Tällä hetkellä hän kaipasi korkeakouluilta tuota ajattelua luovaa funktiota nimenomaan viestintäpolitiikassa, mistä puuttuu selkeitä näkemyksiä antamaan raameja markkinavoimien myllerrykselle.

Tutkimus on todella tässä kohdin hidastellut ja varmaan meidän tutkijoiden on otettava osavastuu siitä, että maassa viestintäpoliittinen linjattomuus on saavuttanut nykyiset mitat.

Kolmas toimittajakoulutuksen suuresta linjasta minulle tällä hetkellä erottuva tunnuspiirre on journalismikritiikki; jopa lehdistöä nuoremmalla elokuvalla on oma kritiikkinsä. Mutta missä on lehdistön - niin sanoma- kuin aikakauslehdistön - sekä radion ja television vakava, tieteellisesti peruteltu analyysi ja kritiikki? Tampereen yliopiston syventävissä opinnoissa on tuon niminen opintojakso ja monia graduja voi hyvällä tahdolla pitää kritiikin casetutkimuksina, mutta systemaattisesta kritiikki-instituutiosta ei vielä voi puhua.

Se on kuitenkin kehkeytymässä, meillä ja muualla. Jo on aikakin. Onhan professio, sen koulutus ja tutkimus jo saavuttanut

niin sanotun miehen iän eikä ammattikunnankaan enää kypsässä iässä tarvitse olla niin prinsessanherkkää kuin on tähän saakka useasti näyttänyt olevan etenkin jos ulkopuoliset ovat puuttuneet kriittisiin huomioiin tiedonvälityksen sisältöön. Siis ei poliisivoimin tai sensuuritoimin, vaan sivistyneen keskustelun keinoin.

Kritiikki loistaa tällä hetkellä poissaolollaan, mutta aika on kypsä sen esiin puhkeamiselle. Ensi tuotoksiin kuuluu "Avauksia" -julkaisu Tampereella ja jatkoa seuraa toivottavasti SSL:n vuosikirjassa. Asiaa voi lisäksi auttaa suuntaamalla yksittäisten journalistien palkitsemiseen perustettuja palkintoja tähän tarkoitukseen.

Etiikka, tutkimus ja kritiikki. Yhteistä niille on viestinnän arvomaailma ja sisältö - se minkä puolesta myös Aatos Erkko äänensä korotti kasino-operatöörin keskellä. Ja koulutuksen kärjen tulee kohdistua paitsi uusiin toimittajapolviin myös - tällä hetkellä jopa ennen kaikkea - alalla jo olevien henkiseen elvytykseen. Täydennyskoulutuksessa on päästävä irti pikkuiseluisesta näpertelystä ja ahtaista karsinoista.

Haasteet ovat valtavat eikä meillä kouluttajilla suinkaan ole syytä uiskennellä itsetyytyväisyyden liemessä. Pikemminkin meidän tulee nähdä asia siten, että nyt on saatettu päätökseen toimittajakoulutuksen pitkässä linjassa yksi sykli, se jonka aikana ala on etabloitu ja legitimoitu. Edessämme on toinen pitkä sykli, se jonka aikana ammatin ja sen koulutuksen todellinen ominaispaino ihmiskunnan hengenelämässä vasta todella punnitaan.

# SISÄLTÖ

<u>Kaarle Nordenstreng:</u> TOIMITTAJAKOULUTUKSEN SUURI LINJA	7
<u>Heikki Luostarinen:</u> TOIMITTAJAKOULUTUS JA KORKEAKOULUPOLITIikka	12
<u>Tapio Varis:</u> TIETEELLISYYS, TAIDOT JA TAITEELLISUUS JOURNALISMIKOULUTUKSESSA	24
<u>Pauli Heikkilä:</u> JOURNALISMIKOULUTUKSEN IDEAALIT JA KÄYTÄNNÖT	30
<u>Heikki Luostarinen:</u> OPISKELIJAT UUDISTAISIVAT GRADUN	35
<u>Iiris Ruoho:</u> KUKOT, HEMMOT JA OPINNOT	60
<u>Heikki Luostarinen (toim.):</u> TOIMITTAJAKOULUTUS 1990-LUVULLA	63
<u>Liite 1:</u> TOIMINTA- JA TALOUS- SUUNNITELMA 1992-1996	81
<u>Liite 2:</u> EKOLOGINEN LÄPÄISYPERIAATE TOIMITTAJAKOULUTUKSESSA	95

# LUKIJALLE

Tämä kirjanen *Puheenvuoroja toimittajakoulutuksesta* on tarkoitettu ennen muuta Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen sisäisen koulutussuunnittelun apuvälineeksi. Siihen on koottu kirjoituksia ja aineistoja, joilla saattaa olla käyttöä kehitettäessä tiedotusalan koulutusohjelmaa 1990-luvulla. Jos moniste kiinnostaa muita alan laitoksia tai asianharrastajia, sen parempi.

Mukana on aineistoa kahdesta laitoksen seminaarista. Maaliskuussa 1989 kokoontui Tampereella joukko tiedotusalan koulutuslaitosten ja työmarkkinajärjestöjen edustajia pohtimaan toimittajakoulutuksen 1990-lukua. Joulukuussa 1990 oli kutsuttu koolle kaikki lukuvuonna 1989-90 gradunsa jättäneet tiedotusopin opiskelijat. Pauli Heikkilän ja Iiris Ruohon kirjoitukset perustuvat jälkimmäisessä seminaarissa pidettyihin alustuksiin. Oma juttuni *Opiskelijat uudistaisivat gradun* on tehty samaa tilaisuutta varten.

Kirjasen avaus, Kaarle Nordenstrengin kirjoitus *Toimittajakoulutuksen suuri linja*, on editoitu Suomen Aikakauslehdentoimittajain Liiton 50-vuotispäivillä maaliskuussa 1989 pidetystä esitelmästä. Tapio Variksen artikkeli on laajennettu versio Sanomalehtimies-Journalisten -lehdessä 28.3.1991 julkaistusta kirjoituksesta.

Monisteen ensimmäisenä liitteenä on ote laitoksemme toiminta- ja taloussuunnitelmasta vuosille 1992-1996. Ajatuksena on, että suunnitelma saisi tätä kautta hieman suuremman huomion kuin mitä byrokratian "pakkopapereille" tavallisesti suodaan. Toinen liite on katkelma muistiosta, jonka Suomen sanomalehtimiesten liiton työryhmä laati ekologian opetuksesta journalismikoulutuksessa.

Kiitän tiedotusopin laitoksen kanslian henkilökuntaa kuvioissa ja tekstinkäsittelyssä saamastani avusta.

Tampereella 16.4. 1991

Heikki Luostarinen